
ÖTÜKEN

II. MAHMUD'UN SANAT ÇEVRESİ

Hattat ve Bestekârlar

Talip Mert

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1522
KÜLTÜR SERİSİ: 880

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-933-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk. Güven İş
Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Talip Mert 1953'te Sivas'ta doğdu. İlk ve orta tahsilini Sivas'ta, yüksek tahsilini İstanbul'da yaptı. Üniversite yıllarında bilfiil sanat çalışmalarında bulundu. Hattat Hâmid Aytaç'tan hüsn-i hat, Süheyl Ünver'den de tezhib dersleri aldı. Hattat Hâmid Aytaç'ın icazetli talebesindendir. 1970'li yıllarda bir yandan da Süleymaniye ve belediye kütüphanelerinde sanat tarihi ile ilgili bazı araştırmalar yaptı.

1985'te bir yıl kadar Kubbealtı Akademisi'nin Prof. Dr. Çiçek Derman ve İnci Ayan Birol tarafından idare edilen tezhib kurslarına katıldı. Yine bu yıllarda Kültür Bakanlığı Klasik Türk Müziği Korosu'nun konserlerine devamla klasik musiki konusunda bilgi ve tecrübeler kazandı. Musiki tarihi konusunda araştırma yapma arzusu bu konserlerin tesiri ile oldu. Bazı araştırma kurumlarında araştırmacı olarak çalıştı. 1990-1994 yıllarında çalıştığı Osmanlı Arşivi, ondaki araştırma arzusunu had safhaya çıkardı. Bu arzunun sonucu olarak intisab ettiği Marmara Üniversitesi Arçivcilik (Bilgi ve Belge Yönetimi) Bölümü'ne geçtiği 17 Ekim 1994'ten beri kültürel konulardaki araştırmalarına devam etmektedir. Yayımlanmış kitap ve makaleleri:

Osmanlı Posta Damgaları, İstanbul 1990.
"Hat Sanatı," Millî Gençlik, sayı: 18-21,23,24, İstanbul 1977.
"Abdülhalim Paşa," Giresun Tarihi Sempozyumu, Mayıs 1996.
"Giresun'da Tarih Arayışı," Giresun [dergisi] sayı: 101, Haziran 1996.
"Osmanlı Kartvizitleri", Tarih ve Medeniyet, Aralık 1997.
"Sanayi-i Nefise Mektebi," Tarih ve Medeniyet, Mart 1998.
"ABD'ye Dostluk Hatırası," Tarih ve Medeniyet, Şubat 1999.
"Dilhayat Kalfa'nın Mirası," Musiki Mecmuası, sayı: 466, güz 1999.
"III. Selim'in İlk Besmelesi," Musiki Mecmuası, sayı: 470, kış 2000.
"Kadıasker Mustafa İzzet Efendi," M. Uğur Derman 65. Yaş Armağanı, Sabancı Ünviversitesi Yayını İstanbul 2000, s. 399-416.
"Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dâir Yayımlanan Nizamnameler I " Arşiv Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2000, sayı: II / 97-111.
"Sicill-i Ahval Defterleri ve Buna Dair Yayımlanan Nizamnameler II "Ar şiv Araştırmaları Dergisi , İstanbul 2001, sayı: I / 41-54.
"Bahariye Mevlevihanesi," V. Eyyub Sultan Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2001.
"Musahib Said Efendi," VI. Eyyub Sultan Sempozyumu, 10-13 Mayıs 2002.
"Hattat Hamid Bey'den Hatıralar," Hattat Hamid Aytaç Kitabı, İstanbul 2002.
"Sivas Saat Kulesi" Revak 2002, s. 243-246.
"Kaynak'tan Bir Kaynak Eser (Hattat M. Râkım...) Tarih ve Düşünce S: IX / 2003.
"Ahmed Râkım Efendi" Hurûfu'n- arabiyye...

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Hat Sanatının Kaynakları 38
Türk Musikisi Tarihinin Kaynakları 40
Musiki Tarihinin Arşiv Kaynakları. 42
Türk Musikisinde Nota 43
Musâhib Nedir? 43

I. BÖLÜM
II. Mahmud Devri
Hattatları

Abdülkaadir Bey, Emin Bey-zâde 51
Abdurahman Efendi 56
Ahmet Bediî Efendi 59
Ali Mısrî Efendi 60
Ali Vasfi Efendi 60
Esma İbret Hanım 64
Hüseyin Rıza Efendi 66
İbrahim Sükûtî Efendi 66
Mahmud Celaleddin Efendi 67
Mehmed Ataullah Efendi, Şanî-zâde 70
Mehmet Hâşim Efendi 89
Mehmed Nazif Efendi 106
Mehmed Sa'dullah Efendi, Arab-zâde 109
Mehmed Salih Efendi, Çemşir Hâfız 115
Mehmed Şâkir Efendi 117
Mehmet Tâhir Efendi 117
Mehmet Vasfi Efendi, Kebeci-zâde 119
Mustafa Efendi 120
Mustafa İzzet Efendi, Yasârî-zâde 121
Mustafa Râkım Efendi 141
Mustafa Râkım Efendi (II) 163
Ömer Vasfi Efendi, Laz Ömer 164
Şerife Aişe Hanım 165

II. BÖLÜM
II. Mahmud Devri
Bestekârları

Abdullah Ağa, Şehlevendim 173
Abdülbâki Nâsır Dede 173
Abdürrahim Künhî Dede 179
Ahmed Ağa, Çilingir-zâde 181
Hâfız Mustafa Efendi, Kömürcü-zâde 186
Hamparsum Limoncuyan 191
İsmail Dede Efendi, Hammâmî-zâde 194
Mehmet Bey, Eyyubî Mehmed Bey 219
Numan Ağa 220
Mehmet Said Efendi, Musâhib 226
Mehmet Şakir Efendi / Şakir Ağa 238
Diğer Şakir Ağalar 251
Zeki Mehmed Ağa 256

SONUÇ 259
KAYNAKLAR 261
DİZİN 266

GİRİŞ

-Giriş-

Bu bölümde, esas mevzumuza geçmeden önce Osmanlı tarihinin en çok tartışılan devirlerinden biri olan II. Mahmud Devri (1808-1839) ile ilgili birtakım kısa bilgiler vermeyi uygun buluyorum. Ayrıca bu kısa bilgiler, II. Mahmud'un siyasî çevresinin bir hayli karışık olmasına rağmen, sanat çevresinin ne kadar şa'şaalı olduğunu da göz önüne serecektir. Bu kadar karışık bir ortamda bu sanatkârların nasıl yetiştiği, ne şekilde yetiştiği gibi akla gelebilecek bazı suallere de cevap olabilecek özel şartları ortaya koyma gayreti güdülecektir. Kaldı ki bu kitapta o devrin sanatkârlarından sadece hattat ve bestekârlar bir nebze olsa tanıtılmaya çalışılacaktır.

II. Mahmud 20.07.1785'te (13.N.1199) doğdu. Annesi Nakşıdil Valide Sultan'ın Fransız asıllı olduğu doğru değildir. Bunu ispat edecek bir arşiv belgesi de henüz yoktur. Olması da çok uzak bir ihtimaldir. Bu iddianın bir şehir efsanesinden öte bir şey ifade edeceğini de zannetmiyorum. Adlî mahlası ona doğumuyla birlikte verilmiştir.

II. Mahmud, II. Osman'dan (Genç Osman) beri gündemde olan ve yalnız ordunun ıslahını esas alan anlayışın kâfi gelmeyeceğini, devlette köklü ıslahat yapılıp mevcut müesseseleri modernize etmedikçe devletin bekasının mümkün olamayacağını kavramış bir hükümdardı. Sultan II. Mahmud Dönemi'nde hat ve musikiden başka diğer sanat dallarındaki ilerleyiş (edebiyat, mimarî...) ve kültürel değişmeler, yeniden kurulan müesseseler (maarif, idare, mülkiye, maliye, sağlık ve gazete...) gibi sosyal alanda gerçekleştirilen yenilik hareketleri de oldukça iyi neticeler vermiştir. Bütün bu inkılaplar aşağıda tek tek sayılacak engellere, Batılıların bitip tükenmeyen baskı ve entrikalarına rağmen gerçekleşti. Ama bu baskılar, bu inkılaplardan istenen neticelerin alınmasına ne yazık ki kısmen de olsa set çekebildi. II. Mahmud'a inkılapların neticesini görmek nasip olmadı. Her ne kadar II. Mahmud'un ölümünün ardından yaptığı köklü değişmeler terk edilmediyse de onun kadar azimli ve iradeli bir şekilde

devam da ettirilmedi. Çünkü ne Sultan Abdülmecid'de ne de diğer devlet adamlarında bu istikrar, basiret ve enerji kâmil manâda vardı. Osmanlı Devleti'nin 100 sene daha fazla yaşaması büyük oranda II. Mahmud'un bitip tükenmeyen azmi, iradesi, atılganlığı ve cesareti sayesinde olmuştur demek ona iltifat değil, bir hakikatin ifadesidir.

Devletin siyaseten çok tehlikeli, çok sıkıntılı olduğu bu zaman diliminde, çalışmamıza konu olan bu sanatkârların varlığı kültür tarihimiz için hakikaten bir teselli kaynağıdır. Hatta devletin devamını sağlayan, devletin siyaseten bekası için onun alt yapısını güçlendiren bir görevleri bile vardır. Onların ortaya koyduğu eserler bütün Türkiye tarihinin en değerli ve en sanatlı eserleri, kısaca şâheserleri arasında yer almaktadırlar. Hattat olarak bir Mustafa Râkım, bestekâr olarak bir Hammâmî-zâde İsmail Dede tek başlarına bu devri tezyin edecek çap ve kudrette büyük sanatkârlardır. Her ikisi de sahalarında gerçek birer efsanedir. Kaldı ki bu devir sadece bunlardan ibaret olmayıp bunlarla boy ölçüşebilecek ve bunlarla eş değerde çok kıymetli eserler vermiş daha birçok hüner sahibi insan vardır.

Özet olarak ve kısa başlıklar halinde en baştan itibaren II. Mahmud Devri'nin siyasî ve kültürel fotoğrafı şöyledir:

II. Mahmud padişah olduğu günlerde Hicaz'da Vehhabiler, İslam birliğini yıkmaya çalışıyorlardı. Hatta bu Vehhabî gâilesi sebebiyle birkaç yıl hac yolu bile kapanmış, hacca gidenler yollardan geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardı.[1]

II. Mahmud kaderin hoş bir cilvesinin eseri olarak 28 Temmuz 1808'de cülus etti. Hakkında ölüm fermanı vardı. Tabut ile taht arasında saniyelerin yarıştığı, nefeslerin tutulduğu bir ortamda ve âdeta birkaç saniye farkla taht ona nasib oldu. O, başta Cevri Kalfa olmak üzere sadık birkaç adamının fedakârlığı ile canını kurtarıp tahta çıktı.

Birkaç cümleyle ifade etmek gerekirse, II. Mahmud yerli tarihçilere göre otuzuncu, Batılı tarihçilere göre ise otuz ikinci padişah olarak tahta çıktığında bu birbirinden çetin ve çetrefilli devlet işlerini halletmek mecburiyetinde idi. Batılı tarihçiler Yıldırım Bayezid'in en büyük oğlu ve veliahdı Süleyman Çelebi'yi (1402-1411) beşinci, en küçük oğlu Musa Çelebi'yi (1411-1413) ise altıncı padişah olarak kabul ederler. Batılı tarihçilerin bu tespitini ciddiye almakta,

[1] Münir Atalar, *Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*. Ankara 1991, s. 148-149.

göz ardı etmemekte fayda vardır. Bu konuda Osmanlı tarihçilerinin tespitlerinde mevcut hanedana ters düşmemek duygu ve arzusunun olduğunu tahmin ediyorum.

II. Mahmud padişah olduğu zaman Osmanlı Devleti Sırp İsyanı ve 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı gibi iki büyük buhranla iç içe idi. Cülustan 14 ay önce Kabakçı Mustafa hareketiyle III. Selim tahttan indirilmiş, III. Selim'in büyük ümitlerle kurduğu Nizam-ı Cedid ise lağvedilmişti. Devlet çok ciddi bir zaaf içindeydi. Sular durulmamıştı ve rical arasındaki çekişmeler olanca şiddetiyle devam ediyordu. İktidarı ele alan III. Selim aleyhtarı devlet büyükleri tam bir baskı rejimi kurmuşlar, kimseye göz açtırmıyorlardı. III. Selim'in ve Nizam-ı Cedid'in taraftarı olan M. Said Galib, Mustafa Refik, M. Tahsin, Abdullah Ramiz ve M. Emin Behic efendiler İstanbul'dan kaçıp Ruscuk a'yanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmışlar, dönüş için fırsat bekliyorlardı. Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınan bu grup tarihte "Ruscuk Yâranı" adıyla bilinir.

III. Selim'den sonraki bu yeni idarecilerin keyfi icraatı kısa zamanda padişah IV. Mustafa'yı da sıkmaya başladı. 29 Mayıs 1807'de cülus eden IV. Mustafa 31 Mayıs'ta ihtillacilerle garip bir vesika imzalamıştı ama darbeciler bu antlaşmanın hükümlerine bir kere bile uymadılar. Çünkü onların antlaşma esaslarına göre yaşamak gibi bir niyetleri zaten yoktu. Güya âsiler devlet işlerine karışmayacaklar, padişah da onları III. Selim'in tahtan indirilmesi olayından mes'ul tutmayacaktı. Ama padişah çaresizdi. Devlet, Rusya ile harp halindeydi. Bu sırada Ruslarla yapılan 8 aylık bir ateşkes anlaşması bu fırsatın doğmasına vesile oldu. Napolyon Bonapart'ın Rusya aleyhtarı tutumu Rusları bu ateşkese mecbur etmişti. Bu buhranlı durumdan devleti kurtarmak isteyen Ruscuk Yâranı'ndan birkaç kişi gizlice İstanbul'a gelip Alemdar'ın İstanbul'a davet edilmesini sağladılar. Bunun için çok başarılı ve ustaca bir siyaset güderek asıl niyetlerini gizlemeyi de başardılar. Ama Alemdar'ın bazı hataları onların bu çabalarını boşa çıkardı. Savaş sebebiyle elinde büyük kuvvetler olan Alemdar Mustafa Paşa 19 Temmuz'da İstanbul'a ulaştı. Saraya gelmesi ve II. Mahmud'u tahta çıkarması ve kendisinin de sadrazam olması ancak 9 günde gerçekleşebildi.

28.07.1808'de (04.C.1223) Alemdar Mustafa Paşa'nın Topkapı Sarayı'nı bastığı sırada kaderin II. Mahmud'a hoş bir cilvesi olarak padişah oldu.

1808'de devlet bu büyük buhranlara ek olarak "ayan" adıyla bilinen bir sürü derebeyi ve mütegallibeye de âdeta esirdi. II. Mahmud henüz saltanatının ilk günlerinde bunlarla Çağlayan Kasrı'nda Sened-i İttifak'ı imzalamak ihtiyacını duymuştu (Ekim 1808).[2] Taşrada muhtelif eyalet ve sancaklarda halk tarafından seçilip sadrazam ve valiler tarafından da tayinleri yapılan ayanlar bazen itaatkar bir memur bazen de asi bir derebeyi gibi hareket ediyorlardı. Muti' olan ayanlar, askeri birlikleriyle İstanbul'a gelip önce Çağlayan Kasrı'nda padişah tarafından kabul edilip iltifatlara nail olmuşlar, 29 Eylül 1808'de (08.Ş.1223) de mezkûr senedi imzalamışlardır. Bu senet kısaca şu maddeleri ihtiva ediyordu: "Ayanların devlete sadakat gösterecekleri, asker toplayacakları, vergi tahsilinde devlete yardımcı olacakları, Sadaret'in meşru emirlerine uyacakları, İstanbul'da çıkacak bir isyanı müttefiken bastıracakları, vergide adaleti gözetecekleri…" vs. Ama daha sonra II. Mahmud 1830'lara kadar bu ayanlardan asi olanları ezerek, olmayanların ise ölümlerini bekleyerek, ölenlerin yerine de yenisini seçmeyerek bunları tasfiyeye muvaffak oldu. "Ya devlet başa ya kuzgun leşe" düsturuna sıkı sıkı bağlı olan padişah böylece devletin merkezî gücünü yeniden sağlamlaştırdı.

II. Mahmud'un ilk günlerinde Fransa, Osmanlı taraftarlığından vazgeçip Rusya'ya meylediyordu. Bunun bir neticesi olarak da Fransa Eflak-Boğdan'ın Rusya tarafından işgal ve ilhakına yeşil ışık yaktı (12 Ekim 1808). Bunu haber alan Bâbıâli bu sefer İngiltere'ye yaklaşma ihtiyacını duydu.

14 Ekim 1808'de (23.Ş.1223) lağvedilen Nizam-ı Cedid'in yerine Sekban-ı Cedid / Seğban-ı Cedid adlı yeni bir askeri sınıf kuruldu. Nizam-ı Cedid'in Kethüdası Süleyman Ağa bu yeni ocağın da ağası oldu.

16 Ekim 1808'de (27.N.1223) IV. Mustafa idam edildi. Alemdar Vakası'nı müteakip, asilerin, sarayı basıp IV. Mustafa'yı tahta çıkarmaktan söz etmeleri üzerine II. Mahmud Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa ile Kadı Abdurrahman Paşa'yı saraya davet edip sarayı korumalarını istemiş, çıkan kanlı olaylarda da binlerce can kaybı meydana gelmiş, tam bu sırada IV. Mustafa da öldürülmüştür. 3 ay 19 gün önce III. Selim ve II. Mahmud için idam fermanı veren Sultan Mus-

[2] Ali Akyıldız , "Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni" *İslam Araştırmaları Dergisi,* Sayı II / 209-222 , 1998.

tafa, bu sefer kendisi için çıkan bir idam fermanıyla 30. yaşının ilk günlerinde hayata veda etmiştir. Bu çatışma sırasında Sultanahmed ve Ayasofya civarında çıkan şiddetli yangınlar asileri dize getirmiştir. Bundan dolayı korkuya kapılan yeniçeriler ulema aracılığla padişahtan af dilemişler, bu dilekleri padişahça da kabul olunarak ertesi gün bir "itaat hücceti" yazılmak üzere ateş kesilmiştir. Ama bir gün sonra Kandıralı Mehmed isminde birisinin Tersane'den başlattığı bir isyan hareketiyle her şey tekrar altüst olmuştur. Kısa sürede çok büyük başarı elde eden isyancılar, Kadı Abdurrahman Paşa'nın Bursa İnegöl, Kütahya, Beyşehir yoluyla Antalya'ya, Ramiz Paşa ve Moralı Ali Efendi'nin ise Rumeli'ye kaçmalarına sebep olmuşlardır. Bu arada Sekban-ı Cedid Ocağı da tarihe karışmıştır.

15 Kasım 1808'de patlak veren Alemdar Mustafa Paşa olayları ile devlet yeni baştan büyük bir fitne ile daha yüz yüze geldi.[3]

15 Kasım 1808 (26.N.1223) gecesi Şeyhülislam'ın konağında iftara giden Sadrazamın iftardan dönüşü sırasında muhafızlarının halka ve yeniçerilere karşı sert muamelesi ocaklıyı harekete geçirmiş ve Osmanlı tarihinin meş'um olaylarından "Alemdar Vak'ası"na sebep olmuştur. Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'yla beraber 500 veya 800 kadar yeniçerinin de ölümüyle bu sayfa kanla kapanmıştır. Bu arada Sadaret Kethüdası Mustafa Refik Efendi de evinde yakalanıp öldürülmüş, Umur-u Cihadiye Nâzırı Behic Efendi ile Defterdar Tahsin Efendi ise ancak kaçarak kurtulabilmişlerdir. Devlet bu olayla bir defa daha sarsılmış ve tekrar zorbaların eline düşmüştür.

Bu tarihten 1826'ya kadar Sultan Mahmud'un saltanatı, bu ocağın gölgesine barınıp menfaatlerini mevcut düzenin devamında gören, askeriye ve ilmiye sınıfınca temsil edilip Anadolu ve Rumeli ayanlarınca da desteklenen, ıslahatı ise tamamen reddeden bir cephenin tahakkümü altında girdi.

Aralık 1808'de Kara Yorgi kendisini bütün Sırpların lideri ilan edip isyan etti. Bu arada yapılan birçok askeri hareketlerden sonra 07 Kasım 1813'te Hurşid Paşa, Kara Yorgi'yi yenerek Belgrad'ı

[3] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Millî Emlak'tan devr alınan defterler 11 / 57. Selh Şaban 1217'den 1224'e kadar III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmud ruznamesidir. Bu defter Uzunçarşılı tarafından yazılan "Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa" adlı makalenin de esas kaynaklarından birisidir. (*Belleten* XXXV / 138. Nisan 1971.)

istirdad etti. Rusya, Bükreş Antlaşmasından sonra Sırbistan'dan desteğini çekip Sırpların muhtariyetle yetinmelerini istedi. Bunun üzerine Kara Yorgi bu kararı tanımayarak tam istiklal için savaşa karar verdi. Ancak Hurşid Paşa'nın vaktinde müdahalesiyle bütün Sırp kaleleri düşmüş, ardından Kara Yorgi Avusturya'ya iltica etmiş, bu durum ise rakibi Miloş Obrenoviç'in yıldızını parlatmıştır.

Yunanistan'a bağımsızlık verilmesi, diğer Hristiyan azınlıklara zaman içerisinde bağımsızlık elde etme fikrini aşıladı. Onlar da zamanla büyük devletlerin yardımıyla bağımsızlık kazanmak için çalışmalara başladılar.

5 Ocak 1809'da "Kale-i Sultaniye Andlaşması"yla İngilizlerle barış imzalandı. İngilizlerin Mısır ve İstanbul üzerindeki emellerine karşı Babıâli Napolyon'la dostluk kurmuştu. Ancak Erfurt'ta Rus çarı ile görüşen ve bazı anlaşmalar yapan Napolyon bu dostluğu yok saymış, Memleketeyn (Eflak ve Boğdan) Rusya'ya bırakılmasına razı olmuştu. Bunun üzerine harekete geçen Osmanlı Devleti de el çabukluğu ve şartların da lehine olmasıyla İngilizlerle Kale-i Sultaniye Antlaşmasını imzalamıştır.

1806'dan beri devam eden Osmanlı-Rus Savaşı Memleketeyn meselesinden sonra tekrar alevlenmiştir. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa serdar-ı ekrem sıfatıyla sefere çıkıp 24 Ekim 1809'da Tatariçe'de Rusları bozup Tuna'nın kuzeyine atmıştır. Pehlivan İbrahim Ağa'nın (Baba Paşa) kumanda ettiği bu zaferden sonra ise Varna Rus taarruzuna hedef olmuştur. Bu sırada 2-3 bin kişilik küçük bir kuvvetle Hacıoğlupazarı'nı müdafaa eden Baba Paşa burada esir düşmüştür. Bunu müteakip Hezargrad ve Silistre de Rusların eline geçmiş, Şumnu üzerine yürüyen Ruslar burada ise büyük bir bozguna uğrayıp 4 Ağustos 1810'da ric'ate mecbur kalmışlardır. Rusların bu ric'ati Varna'yı da tehlikeden kurtarmıştır. Bu sırada Ruscuk'u savunan Kale Muhafızı Halil Paşa ise bu savunma sırasında şehit düşmüştür.

29 Mayıs 1812'de (17.Ca.1227) Osmanlı–Rus Savaşını bitiren Bükreş Andlaşması imzalandı. Erfurt'ta Rusya'yla anlaşan Napolyon daha sonra Moskova üzerinde emeller beslemeye başlayınca Rusya da bu barışa razı olmuştur. Bu barışla Baserabya elden çıkmış, Kafkaslardaki Rus ilerlemesi tanınmış ve 1817'de Sırplara muhtariyet verilmiştir.

II. Mahmud'un devraldığı sıkıntılardan olan Vehhabi meselesi Osmanlı Devleti için ciddi bir sıkıntı kaynağı idi. Ve devlet uzun

zamandan beri bu çıbanı deşmiş ama onu bir türlü kurutamamıştı. Bu çıbanı kurutmak da II. Mahmud'a nasip oldu. İstanbul'dan emir alan Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hicaz'daki bu Vehhabi isyanını bastırmayı başardı. 02 Aralık 1812'de Medine-i Münevvere, 23 Ocak 1813'te de Mekke-i Mükerreme istirdad olundu. Vehhabilerin Mekke'den çıkarılması üzerine Şeyhülislam Dürri-zâde Abdullah Efendi'nin 28.05.1813 tarihli bir hutbesi ile II. Mahmud'a "Gazi" unvanı verildi. Vehhabilerin merkezi olan Der'iyye'nin fethi ise bu tarihten beş yıl sonra 26 Eylül 1818'de (25.Za.1233) gerçekleşti. Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa bu fetihle Vehhabilerin lideri Abdullah b. Suud ile 4 oğlunu esir edip İstanbul'a göndermiştir.

On dokuzuncu asır Osmanlı donanmasının en meşhur, dünyanın da en büyük yelkenli gemisi (kalyon) olan Mahmudiye, 12 Aralık 1812'de denize indirildi. Mahmudiye o zamanın en büyük kalyonuydu. 51,5 metre boyunda, 8535 tonluk bir gemi olup taşıdığı topların sayısı toplam 120 idi. O zamanki tabirle üç ambarlı sınıfına giriyordu. İlk tamiri 1832'de yapılan Mahmudiye'nin 1839'da yapılan tamiri ile dış cephesi bakırla kaplandı. Bu kaplama işinde 23.400 kilo bakır kullanıldı.[4] 1851'de yeni bir tamir gören Mahmudiye'nin[5] 1855 Sivastopol Kuşatması sırasında yaptığı üstün hizmet onu denizcilik tarihimizin unutulmaz gemileri listesine dâhil etti. Belki de en büyük şöhretini bu savaş sırasında kazandı ve bu şöhreti günümüze kadar da geldi. 29 Ekim 1872'de son defa boyanıp vazifeye hazır hâle getirilen Mahmudiye Kalyonu[6] 1874'te tamamen feshol unup tarihteki şanlı mevkiine terk olundu. Hakkında birçok efsaneler de söylenen Mahmudiye, Osmanlı ressamlarının da vazgeçilmez bir ilham kaynağı olmuş ve bu meyanda birçok da tabloları yapılmıştır.[7]

1814'te Etniki Eterya Cemiyeti kuruldu. 1821'de başlayacak olan "Mora İsyanı"nı bu teşkilat sevk ve idare etmiştir.

1808'de başlayan Sırp İsyanı sonucu Sırbistan 1816'da imtiyazlı eyalet hâline geldi ve Sırbistan'a muhtariyet (özerklik) verildi.

1797 Campo Formiyo Andlaşmasıyla Fransa'ya bırakılan İyon

4 İdris Bostan, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005, s. 347- 348.

5 Mabeyn evrakı (MB), Dosya Nu: 17, Belge Nu: 63 (17/63).

6 MB 144 / 28, 29.

7 Serdar Başaran, Türk Deniz Resminde Bir Efsane "Mahmudiye", İstanbul Artist Modern Nisan 2008, Sayı IV / 23-30.

Adaları'nı, Cezâyir-i Seb'a (Zanta, Kefelonya, Çuka, Santa Mavro ve Paksos) Fransa'ya bırakılmıştı. 1807 Tilsit Antlaşmasıyla da Rusya bu işgali tanıdı. 1809'dan itibaren İngilizler bu adaları ele geçirmiş, 1819 tarihli bir antlaşma ile de Osmanlı Devleti buradaki İngiliz hakimiyetini tanımıştır.[8]

1820'de (11.Za.1235) Tepedelenli Ali Paşa İsyanı çıktı. Yanya merkez olmak üzere Delvine, Tırhala ve derbendler (Epir) başbuğluğu gibi büyük memuriyetlerde bulunan Ali Paşa'nın Halet Efendi ile arasının iyi olmaması bu ateşin ilk kıvılcımıdır. Ali Paşa'nın oğulları Muhtar Paşa, Veliyyüddin Paşa ve Salih Paşa da devlette büyük memuriyetlerde bulunmuşlardır. Ali Paşa ve oğullarının bazı memuriyetlerden azledilmeleri üzerine onlar da bu kararlara karşı gelip isyan ettiler. Mora Valisi Hurşid Paşa karadan, Nasuh-zâde Ali Bey kumandasındaki donanma ise denizden bu isyana müdahale etmiştir. Buna karşılık Tepedelenli bir taraftan affını talep ederken, diğer taraftan da Etniki Eterya ve Heteriya tôn Philikon gibi Yunan ihtilal cemiyetleriyle iş birliği yoluna gitmiştir. Bununla da yetinmeyen Ali Paşa Mora, Adalar, Sırbistan, Eflak ve Boğdan'da bile isyanlar çıkartmak için adamlar göndermiştir. Sonunda başarısız olan Tepedelenli, 24 Ocak 1822'de (01.Ca.1237) Hurşid Paşa'nın son bir hücumu ile öldürülmüştür. Bu kuşatma sırasında Ali Paşa'nın Rum asıllı genç ve güzel karısı Vasilika'nın tesiriyle Hristiyan olduğu da rivayet olunmuştur. Ali Paşa'nın idamından sonra Vasilika ile[9] diğer eşi Penbe Hanım'a ve Ali Paşa'nın torunlarına devletçe maaş bağlanmıştır. Durumun nezaketi sebebiyle de Tepedelenli'nin ailesi efradı Anadolu'ya nakledilmişlerdir.[10] Penbe Hanım'a (?-1840) bağlanan maaş 1000 kuruş, Vasiliki'ye bağlanan maaş ise 750 kuruştur.[11] Penbe Hanım'ın maaşı daha sonra 2000 kuruşa çıkarılmış, ölümünden sonra da bu maaş "Vak'a-i Hayriye"nin meşhur hatiplerinden Kürt Abdurrahman Efendi'ye tahsis olunmuştur.[12]

---

[8] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri,* TTK Basımevi Ankara 1953 s. 255.

[9] Cevdet Maliye tasnifi (C. ML.) 286 / 11744, 331 / 13572, 557 / 22886, AE. II. Mahmud 54 / 3556.

[10] Hatt-ı Hümayun tasnifi (HAT.) 879 / 38919.

[11] Cevdet Maliye tasnifi (C.ML). 418/ 17035, HAT 757/ 35788 H, 757/ 35788 İ.

[12] İrade Dâhiliye tasnifi (İ.DH). 8/ 388.

I. BÖLÜM

II. Mahmud Devri Hattatları

Abdülkaadir Bey, Emin Bey-zâde

Adı	Abdülkaadir
Şöhreti	Eminbey-zâde
Baba adı	Hattat Emin Bey (b. eski sadrazamlardan Yağlıkçı-zâde Mehmet Emin Paşa)
Ana Adı	?
D. Yeri / Tarihi	İstanbul 23.10.1785 (19.Z.1199)
Sanatı	Ta'lik hattatı
Hocası	Mehmet Esat Yesârî
Talebesi	Mehmet Bâhir Efendi
Memuriyetleri	Müderrislik, kadılık, Meclis-i Vâlâ–yı Ahkam-ı Adliye azalığı...
Vefat Tarihi/Yeri	İstanbul, 21. 08. 1846.
Eş ve çocukları	Meymenet Hanım, çocukları yoktur.

Babası esbak Sadrazam Yağlıkcı-zâde Mehmed Emin Paşa'nın oğlu Rumeli kadıaskerlerinden [Hattat] Emin Bey'in oğludur.

Babası –kütüphanemde bulunan kıymetdar mecmuasının başına– 23 Ekim 1785'te (19.Z.1199) Pazar günü doğduğunu yazmıştır.[79]

Tahsil-i ulûm ettikten sonra 1800 (1215)'de müderris oldu. Abdülkaadir Bey'in bu vazifeye tayini ile ilgili rüus kaydı şöyledir:

"Bâ-hareket-i dâhil, yeri hareket-i hâriç ile Keşfî Osman Efendi Medresesi Emin Bey-zâde Mîr Abdülkaadir Bey dâilerine. 07.09.1800 (17.R.1215)"[80]

Emin Bey-zâde 1822'de (1238) Eyyub Mollası (Havâss-ı Refîa kadısı) oldu. Bu tayinle ilgili kayıtta ise şu bilgiler vardır:

---

[79] Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 484.

[80] Cevdet Maarif, 2042.

> ... Havâss-ı Refîa kazası Cumâde'l-ula gurresi'nden (13.02.1823) zapt edüp, rütbesi yevm-i zabtından muteber olmak üzere ulemâ-yı mehâdim-i kirâmdan Hâmise müderrisi Emin Bey-zâde Abdülkaadir Beyefendi'ye... İhsan olun[du].[81]

Bu tayinden bir sene sonra ise Abdülkaadir Bey, Harameyn Müfettişliğine atandı. Bu atama ile ilgili bilgiler Es'ad Efendi tarihinde "İhâle-i Teftiş-i Harameyn be-Abdülkaadir Bey" başlığı altında yer alıyor ve diyor ki:

> Hidmet-i şerife-i mezkûre... Fuzalâ-yı mehâdim-i kirâm ve dânişmendân-ı mevâli-i fihamdan Emin Bey-zâde Abdülkaadir Beyefendi'nin sevk-i şeyhülislamîyle işbu Cumade'l-âhıre'nin 21. Günü (22.02.1824) bi'l-istihkak hidmet-i mezkûre ile mihr-i ikbâli işrâk eyledi.[82]

Nisan 1826 (Evâhır-ı Şaban 1241)'da Mekke pâyesini ihraz eyledi.[83]

Mekke kadılığına tayin kılındı. Avdetinde İstanbul kadılığı pâyesi verildi.[84]

1 Ekim 1827 günü (10.Ra.1243) II. Mahmud'un maiyyetinde Davud Paşa Sahrası'na giden ulema arasında o da bulunmuştur. O gün padişahla beraber dört tabur süvari talimlerini izlemiş, daha sonra da II. Mahmud'un ihsanına nail olmuştur.[85]

1245'te (1829-1830) Anadolu Sadareti pâyesiyle Rusya musalehasında ikinci murahhaslığa, sonra Mükâlemât Meclisi memurluğuna tayin kılındı.[86]

Abdülkaadir Bey'in Edirne Sulh Konferansı'na ikinci murahhas tayini ile ilgili belge şöyledir. Ama bu belgede onun ikinci değil üçüncü murahhas olduğu kaydı var.

---

81 Es'ad Efendi (Vak'anüvis), *a.g.e.*, s. 125.
82 Es'ad Efendi, *a.g.e.*, s. 288.
83 Es'ad Efendi, *a.g.e.*, s. 546.
84 Hatt-ı Hümayun tasnifi (HAT.) 624 / 30857.
85 İlyas Efendi, *Letaif-i Enderûn*, Dersaadet 1276, s. 415.
86 İnal *a.g.e.*, İst. 1955, s. 484.

Şevketlu... Padişahım,

Malum-u hümâyûnları buyurulduğu üzere musalaha müzakeresi için Abdülkaadir Efendi kulları murahhas-ı salis tayin olunup bu makule murahhaslara levazım-ı rahiyesinin tanzimi için harc-ı rah verilmesi mu'tad olduğundan sâbıkı kaydı sual ettirildikte sefer-i sâbıkta ta'yin kılınan murahhas-ı evvel ve sâniye on beşer bin ve murahhas-ı salise 5000 guruş harc-ı rah verildiği derkenardan müsteban olmaktan naşi, derkenarı hâvi kagıt manzûr-u hümâyûnları buyurulmak içün huzûr -u şâhanelerine arz ve takdim kılındı. Zikr olunan murahhaslar ol vakt ordu-yu hümâyûndan ta'yin birle mahall-i mükaleme olan Yaş Kasabası'na gitmiş olduklarından mahall-i baide olmamak hasebiyle ol miktar harc-ı rah kifâyet etmiş ise de mumâ ileyh Kadri Efendi kulları şimdi Dersaadet'den Ordu-yu Hümâyûn'a, ondan mahall-i mükalemeye tahsis kılınacak mahalle azimet edeceğinden başka bu vaktin masrafı ol vaktin mesarifine mekıys olmadığından ol miktar harc-ı rah derece-i kifayede olamıyacağı zâhir olmağın sefer-i sâbıkta murahhas-ı sâniye verilen harc-ı raha kıyasen Efendi-i mumâ ileyhe dahi cânib-i mîrîden 15.000 guruş harc-ı rah itası muvafık-ı irade-i seniyyeleri ise emr ü ferman... Padişahım hazretlerinindir.

Bu arzın üzerine II. Mahmud kısaca 'verile' ifadesini haiz bir hatt-ı hümâyûn yazmış."[87]

Emin Bey-zâde Abdülkaadir Bey 1830-1831 yıllarında yapılan nüfus tahrirlerinde de vazife almış ve Viranşehir'in nüfus sayımı işini gerçekleştirmiştir.[88]

08 Temmuz 1834'te (01.Ra.1250) bilfiil Anadolu kadıaskeri oldu. Bu tevcihle ilgili teşrifat defterinde şu kayıt var:

"Sadr-ı Anadolu Melek Paşa-zâde Abdülkaadir Beyefendi'nin müddet-i örfiyyesi tekmil ile azline. Yerine Emin Bey-zâde Abdülkaadir Beyefendi'nin nasb ve vüsûlüne irade-i seniyye Gurre Ra.1250."[89]

1836'da (1252) Rumeli Sadareti pâyesi tevcih ve 1837'de (Zilhicce 1253) Meclis-i Vâlâ müftiliğine nasb edildi. Ramazan 1845'te (1262) vefat etti.

---

87 Hatt-ı Hümayun tasnifi (HAT.) 1358 / 53329.

88 Mahir Aydın, "Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri," ags., 81-107.

89 BEO Sadaret Teşrifat Defterleri (A.TŞF.), 363 / 132.

Lütfi Efendi Tarihi'nde 1262 vekayiinin vefeyât-ı ilmiyye kısmında sudûrdan Emin Bey-zâde Kadri Bey demekle iktifa etmiş, başka bir şey yazmamıştır. Muâsırı olan böyle ma'ruf bir zatın tecüme-i hâlini ve medfenini kaydetmekte kayıtsız olmanın sebebini anlayamadım. Merhumla tanıştığına şüphe yoktur. Vâkıf olduğu hâllerini mümkün mertebe yazsa yine faideyi mucip olurdu.

Şanî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, yazmış olduğu tarihinde babası Emin Bey'in tercüme-i halinde diyor ki:

> Ferzend-i ercümendi Mir Abdülkaadir dahi hüsn-ü sıyt-ı tahsil-i maarifle müştehir ve filvâkı' hüsn ü ahlak ve ef'al cihetleriyle el-yevm pederine fâik ve bâlâ ter olduğu nâsıyesinden meşhûd-i erbâb-ı nazar dır.[90]

Süreyya Bey *Sicill-i Osmânî*'de ulûm-u fünûn-u şettâya vâkıf ve hünermend, umûr-u siyâsiyeden habir idi. Mahdûmu Mehmed Kerim Bey Mart 1846'da (262 Rebi'ul-Evveli)Selanik mollası olup ba'dehu fevt olmuştur.[91] diyor.

Burada mahdûmu diye sözü edilen Mehmed Kerim Bey, onun oğlu değil kardeşidir. Bu husus aşağıdaki belgelerde ve vasiyetnamesinde net bir biçimde ifade ediliyor. Ayrıca verese arasında Abdülkaadir Bey'in herhangi bir çocuğu da görünmüyor.

Şer'i sicillerde bulunan; "Sultan Selim kurbünde Çerağîhamza Mahallesi'nde sâkin Emin Bey-zâde Abdülkerim Bey... 13 Ra 252" kaydı[92] ile yine "... Hüsrev Paşa kurbünde Kasapivaz Mahallesi'nde sâkine sudur-u izamdan merhum Emin Bey-zâde mevali-i izamdan Havass-ı Refia kadısı esbak Müteveffa Abdülkerim Bey'in validesi Emine nâm-ı diger Pembe Kadın ibnetü Abdullah bin Abdurrahman tarafından... 27.05.1851 (25.B.67)" kaydı Abdülkerim Bey'le Abdülkaadir Bey'in baba oğul değil, kardeş olduklarını ama annelerinin ayrı olduğunu ortaya koyuyor.[93]

---

[90] Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *Tarih-i Şânî-zâde*, y ve ty, I / 189.

[91] Mehmed Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî* III / 349. Matba-i Âmire 1311.

[92] Şer'î Siciller Arşivi, İstanbul Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği (Ş.S.A.V.) Defter nu: 1417, Sayfa nu: 49 a (1417/ 49a).

[93] Ş.S.A. İstanbul Hasköy sicilleri (XX), 516-87.

"Hatt-ı sülüs ve nesihte İsmail Zühdi Efendi'den mezun olup hatt-ı ta'liki Sâni-i İmad Es'ad-ı Yesârî'den vefatlarına kadar meşk-i kitabeti itiyat edip derece-i izin ve ruhsata tahsil-i istidad eylemişlerdir."

Hat sanatı ile ilgili olarak Şanî-zâde'nin İbnülemin koleksiyonunda Mehmed Ataullah 1225 tarihli bir yazısı var. Ama o da kesin değil, isim benzerliği olma ihtimali olabilir. Muhallefâtı arasında çok sayıda kalemtıraş ve kâğıt dışında fazla bir malzeme görünmüyor. İki adet levhasının olduğu görülüyor ama bu levhaların da ne olduğu ve kime ait olduğu belli değil.

Âyine-i Zürefâ'da çok güzel tanbur çaldığı yazılıyor ise de, bestekâr olup olmadığına dair herhangi bir kayıt yoktur.

Şânî-zâde'nin Eserleri

1) *Târih-i Osmânî* (Tarih-i Şanî-zâde): Mütercim-i Kâmus Âsım Efendi Tarihi'ne zeylen 1223'den 1237 tarihine kadar güzeran eden vekâyiden bahis olup orta kıtada dört cilt üzere müretteb ve matbudur. Bu eserin baskı tarihleri şöyledir: I. Cild 409 sayfa 1284, II. Cild 425 sayfa 1290, III. Cild 216 sayfa 1291, IV. Cild 208 sayfa ama tarih yoktur.

2) *Kavâninü'l-asâkir-i cihâdiye*: Tevsi' ve ilave tarikıyla 1221 tarihinde Fransızcadan tercüme edilmiş, 1231'de tab olunmuştur.

3) *Usûl-ü sak*: Âhıren tab edilen *Sakk-i cedid li-Ziyaüddin'in* kenarında tab olundu.

4) *Tenbihât-ı hükümdârân-ı bâ-seraskerân.*

5) *Tanzim-i piyadegân ve süvariyân.*

6) *Mir'âtü'l-ebdan fi teşrih-i a'zâi'l-insan*: Fenn-i teşrihe dâir resimli bir eser olup 1231'de te'lif edilmiş ve 1235'de tab edilmiştir.

7) *Kânunu'l-cerrâhiyn*: Fenn-i cerrahiye ait olup 1244'de tab' olunmuştur.

8) *Mi'yaru'l-etıbbâ*: Matbu'dur.

9) *Istılâhât-ı etıbbâ.*

10) *Müfredât-ı eczâ-i tıbbiye*,

11) *Mürekkebât-ı eczâ-i tıbbiye.*

II. BÖLÜM

II. Mahmud Devri Bestekârları

Abdullah Ağa, Şehlevendim

Türk musikisi bestekârı. Doğum tarihini belirtmek mümkün olmadı. Enderunda yetişti. Gayet güzel bir sese sahipti. Hâfız oldu. II. Mahmud zamanının değerli bir hânendesi ve bestekârıdır... Bir hayli eser bestelemiş olduğu sanılan Abdullah Ağa'nın bugün elde bulunan eserlerinin adedi azdır. Şevkâver makamını bu bestekârımızın bulduğu kuvvetle sanılmaktadır. Fizikî yapısının ve yüzünün güzelliği sebebiyle "Şehlevendim" lakabıyla anılır.

Şehlevendim Hâfız Abdullah Ağa 1826'da (1241) ölmüştür.

Çeşitli formlardan bugüne gelen eserlerinin sayısı 29'dur.[265]

Abdülbâki Nâsır Dede

Adı	Abdülbaki
Şöhreti	Nasır Dede
Baba Adı	Ebu Bekir Dede
Ana Adı	Saide Hanım
D. Yeri / Tarihi	İstanbul 1765
Sanatı	Bestekâr, musiki bilgini
Hocası	?
Talebesi	?
Memuriyetleri	Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi
Vefat Tarihi/Yeri	İstanbul, 23. 02. 1821
Eş ve çocukları	Fatma Hanım, çocukları ise Ebu Bekir Şaban Efendi, Recep Hüseyin Dede, Mehmed Efendi, Osman Selahattin Efendi ile kızları Sıddıka Aişe Hanım ile Şerife Nefise hanımlardır.

[265] Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestakârı*, İstanbul 1993, s. 96 – 97.

Seyyid Abdülbaki Nâsır Dede, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Kütahyalı Ebu Bekir Efendi'nin oğludur. 1765'te (1179) mevlevihane civarındaki bir evde doğdu. Babasının 1775'deki (1189) vefatından sonra dergâhtaki hücresine çekilerek Arabî, Farisî ve edebiyat tahsiline başladı. Milas müftüsü-zâde Halil Efendi'den ulûm-u arabiyye ve dergâhtaki musiki erbâbından da musiki teallüm etti.

Kardeşi Ali Nutkî Dede Efendi'nin meşihati esnasında dergâhın neyzenbaşısı oldu. 1794'te (1209) evlendi.

1804 (1219) kardeşi vefat ettiğinden meşihata nasb olundu. 1813 (1229) dergâhın tevliyeti de ona tevcih edildi. 23 Şubat 1821 (20.Ca.1236) vefat etti. Dergâha defnolundu. Kabrindeki kitabede (bir eksik ta'miyeli) mısra-ı tarih:

Âlem-i lâhuta can attı bu dem Baaki Dede
İzzet Molla'nın tarihi:
On sekiz yıl şeyh olup Bâkî Dede azm eyledi
Vâlidi Ebûbekir Efendi'den yana Allah deyüp
Etti İzzet dâne-i sübhayle tarihin hesap
Şeyh Bâkî buldu fâniden reha Allah deyüp

Meşayih-i Mevleviyeden Musa Sâfî Efendi'nin *Ta'rib-i Şâhidî* isimli eserini şerh ve *Menakıbü'l- Arifîn'i* tercüme etti. *Divan-ı Eş'arı* Süleymaniye Kütüphanesi'nde Nafiz Paşa kısmındadır. Edvâra dâir de bir risalesi vardır.

İhtifalci merhum Ziya Bey (1865-1927) *Yenikapı Mevlevîhanesi* isimli eserinde diyor ki: "Isfahan, Acembuselik ve Şevk-i Tarâb makaamlarından âyinleri vardır. İsmail Dede, Şevk-i Tarâb âyinini şeyh-i azizim besteleyip nâm-ı fakirâneme teberru' buyurmuşlar demiştir."

Abdülbâki Nâsır Dede'nin ibdâ' ettiği terkipler –kendi ifadesine göre- şunlardır: Dil-âviz, Ruh-efzâ, Gül-ruh, Dil-dar, Hisar-kürdî. Şirin adlı bir de ika' meydana getirmiş, bir de nota ihtirâ' etmiştir.[266]

Fenn-i musikinin amelî ve nazarî kısımlarını hâvi olarak III. Sultan Selim musâhiplerinden ve musiki erbâbından Seyyid Ahmet Ağa'nın tebliğ ettiği emir üzerine 1209'da *Tedkîk u Tahkîk* namıyla

[266] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi,* İstanbul 1942, s. 416-418. Mahmud Kemal İnal, *Hoş Sada,* s. 24-25. Tyy.

bir risale te'lif ve bu risaleye -yine padişahın iradesiyle– birkaç terkip daha ilave ve *Tahririye* ismiyle tezyil ve tavzih eylemiştir. Buna Nâsır mahlası ve hüner redifi ile bir de kaside dercetmiştir.

Cevâhir-i Zevâhir isimli eserin musiki makalesinde deniliyor ki:

> ... Arabî ve Farisî lisanlarıyla muharrer bulunan kütüb-i musikiyede Farabî'nin *el-Medhal Fi'l- Musikî* unvanlı eserinde isti'mal ettiği ebced hurufuyla yazılan nota kullanılmış ve Hâce Abdülkaadir de bu notayı kabul etmiştir. Lakin sonraları bu resâil-i fenniyeye Osmanlılar tarafından hakkıyla rağbet edilmeyüp musikimizin nazariyatı kûşe-i nisyana atıldığı ve yalnız makaamatın zaman-ı te'sirinden ve seyyarat ile olan münasebatı mevhûmesinden ve daha sair ahkam-ı esâtir-perdâzandan bâhis edvâr-ı musikiyenin te'lif ve tahriri devri başladığı sıralarda bu nota dahi tabii unutularak isti'mal edilememiş ve musikimiz bir hayli zaman heman notasız kalmıştır ki tanzim edilen asâr-ı musikiyede ancak yüzde bir, nihayet ikisine dest-i res olabildiğimiz hep bu notasızlığın seyyiesi olduğuna şüphe yoktur. Nota hususundaki bu noksanımız olduğuna şüphe yoktur. Nota hususundaki bu noksanımız neden sonra takdir edilmiş olmalı ki Sultan Selim-i Salis zamanından bir müddet mukaddem huruf ile yazılarak altına dahi rakam ile miktar-ı darbları işaret edilmek sûretiyle bir nota ihdas edilmiş olduğu o tarihlerde yazılmış bazı mecâmide müsadif-i nazar-ı tetebbuumuz olmuştur. Maahaza bu notanın dahi mazbut bir kaidesi olmayup herkes nagamâtı keyfince müttehaz bir usûle tevfikan tahrir ettiği cihetle şimdiki zamanda anı hal edüp bir pişrev meydana çıkarabilmek bir sa'y-i gayr-i müsmir olacağında tereddüt edilmemelidir. Her ne kadar ahd-i Selim-i Salis'de Yenikapı Daru'l-Mevlevî meşâyih-i kirâmından mûsiki şinas-ı şehir Seyyid Abdülbâki Dede bâ-emr-i padişahî mezkûr notanın usûl ve kavaidinden bâhis *Tahrîriye* namıyla bir risale te'lif padişah-ı müşâru'n-ileyhin gülistan-ı tab'-ı selimlerinin bir gonce-i nev şükûfesi olan Sûz-i Dilârâ makaamındaki âyin-i şeriflerine yine bu makaamdan olan peşrevlerini bu nota ile tahrir ve risaleye zeyl ederek takdim etmiş ve bu himmeti terakki perverâne –bazı nevâkısıyla beraber– zamanına göre hakikaten şâyân-ı takdir bulunmuş ise de o esnalarda nota aleyhindeki taassub derece-i kemalde olup notaya ekseriyetle fenn-i mûsikî düşmanı nazarıyla bakıldığından bu nota dahi kimse tarafından kabul ile isti'mal edilmemiştir. Şüphe yok ki karin-i kabul olarak isti'mal ve nevâkısının ikmaline devam olunsaydı şimdi elimizde mükemmel ve millî bir notamız bulunur idi.

Şâirliği de bulunan Abdülbaki Dede'nin bir gazelini İbnülemin *Hoş Sada*'da örnek olmak üzere kaydetmiştir.[267]

Bestekâr olarak Abdülbaakî Nasır Dede'den bugüne Acem-buselik ve Isfahan makamlarından iki âyin-i şerif kalmıştır.[268]

Abdülbâkı Dede'nin Vakfı

Arşiv araştırmaları sırasında Abdülbâki Nâsır Dede'nin bir vakıf kurduğu ortaya çıktı. 15 Cumâde'l-Âhıre 1216 (23.10.1801) tarihinde Havâss-ı Refia kadısı tarafından tescil olunan vakfiyenin metni ve muhtevası şöyledir:

> Elhamdü lillahi rabbi'l- âlemiyn. Vessalâtü vesselamü alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecmeıyn.
>
> İşbu kitab-ı sıhhat nikâbın imlâsına bâis ve bâdi oldur ki: Mevlevîhane-i Yenikapu haricinde Merkez Efendi Mahallesi'nde sâkin Tarik-i Mevlevî'den Derviş es-Seyyid Abdülbaki Efendi b. Ebu Bekir Efendi meclis-i şer'-i şerif-i enver ve mahfil-i din-i münif-i ezherde zikr-i âti vakfına liecli't-tescil mütevelli nasb ve tayin eylediği Mehmed Nuri Efendi b. el-Hac Abdullah mahzarında ikrar-ı sahih-i şer'i ve i'tiraf-ı sarih-i mer'i edip vakf-ı âtiyü'z-zikrin suduruna değin bâ-huccet-i şer'iyye yedimde müstakilen mülküm olup mâru'z-zikr Merkez Efendi Mahallesi'nde vâki'
>
> Bir taraftan Mevlevihane Tekkesi'ne meşruta benim tasarrufumda olan menzil,
>
> Ve bir taraftan Merkez Efendi Cami-i Şerifi imamına meşruta Aişe Hatun tasarrufunda olan menzil,
>
> Ve bir taraftan tarik-i hâs ile,
>
> Ve taraf-ı râbi'ı tarik-ı âmm ile mahdûd tûlen 22 zira', ve arzan 11 zira' bi-hesab-ı tebi'î 242 zira' arsa üzerine mebnâ fevkanî iki bâb oda ve bir sofa ve bir kenif ve tahtanî bir bâb oda ve bir sofa ve bir kenif ve bir matbah ve bi'r-i mâ, eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmireli bahçeyi müştemil bir bâb mülk menzilimi bi-cümle mâ yeştemiluhu ve yahvîhu hasbeten lillahi'l-Ahad ve taleben li-merdâti'r-Rabbi's-Samed vakf-ı sahih-i müebbed ve habs-i sarih-i muhalled ile vakf ve habs edip şöyle şart eyledim ki:

[267] İnal, *a.g.e*, s. 24 – 26, tyy.

[268] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul, 1942, II / 724.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

a) Osmanlı Arşivi Belgeleri:

A. AMD / 50, 96 / 15
A. DVN 15 / 8, 19 / 40, 27 / 7
Ali Emirî II. Mahmud 50 / 3306, 117 / 9681.
Ali Emiri IV. Mustafa 12 / 914.
MKT 18 / 305, 67 / 57, 66 / 84,
BEO 339345,
BEO Ayniyat defterleri 119 / 41
BEO Sadaret (teşrifat) Defterleri, 358, 363, 365, 369, 453, 460.
Cevdet Adliye 8 / 565, 21 / 1270, 21 / 1281, 63 / 3803, 63 / 3883.
Cevdet Dâhiliye 254 / 12662, 256 / 12764.
Cevdet Eyalât-ı Mümtaze 16 / 779.
Cevdet Maarif 7 / 322, 41 / 2042, 46 / 2259, 58 / 2871, 112 / 5589.
Cevdet Saray 13 / 683, 22 / 1142, 44 / 2245, 70 / 3549, 111 / 5589, 114 / 5728.
Cevdet Zabtiye 85 / 4219.
Dabhane Defterleri 1056,
D. BŞM 7093
EV 12420
HR. MTV 231
HAT 257 / 14805, 299 / 17772, 367 / 20282, 464 / 22745, 466 / 22815, 473 / 23121, 475 / 23269, 478 / 23410, 500 / 24493, 540 / 26653, 548 / 27031, 565 / 27753, 624 / 30857, 647 / 31724, 679 / 33111, 755 / 35678, 781 / 36546, 831 / 37521, 943 / 40671, 943 / 40671 A, 943 / 40671 B, 1049 / 43256, 1166 / 46134, 1209 / 47379 C, 1254 / 48352, 1262 / 48864, 1303 / 50805, 1305 / 50913, 1358 / 53329, 1379 / 54320.
Hazine-i Hassa defterleri 697.

İ. DH 16 / 749, 133 / 6857, 136 / 6977, 141 / 7240, 141 / 7253, 149 / 7741.
Kar ve Buz defterleri 7395.
Kepeci (teşrifat) 676 / 15
MAD 8356, 9338, 9369, 9393, 9389, 9403, 9735, 10508, 10560, 11749, 12517,
NGG 344.
Millî Emlak'tan devralınan defterler nu: 11.
Rüus Defterleri 224 .

b) Şer'î Siciller Arşivi:

Kısmet-i Askeriye Mahkemesi (V), 710, 719, 722, 1175, 1189, 1190, 1192, 1193, 1275, 1276, 1299, 1321, 1388, 1417, 1421, 1578, 1595, 1596, 1615, 1661.
Rumeli Kadıaskerliği (XX) 411, 462, 506, 511.
Özel bir arşivden (DR. Mehmed Refii Kileci) alınan bir belge.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 580 / 341.
Kitaplar:
ABDÜLBAAKÎ Nasır Dede, *Defter-i Dervişan,* İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi 18112.
ABDÜLHAK MOLLA, *Tarih-i Liva*. Bu eser iki yüksek Lisansa konu olmuştur:
DERVİŞOĞLU M. Fatih, *Abdülhak Molla ve Tarih-i Liva Adlı Eseri*, Malatya 1996. Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet Turan Alkan, İnönü Ünv. Sosyal Bilimler Ens.Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı, Takınçağ Türk Tarihi Böl..
YILDIZ Mehmet, *Abdülhak Molla ve Tarih-i Liva'sı Tahlil ve Tenkitli Metin*. Danışman: Prof. Dr. Kemal Beydilli, İstanbul 1995. İst Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Ana Bilim Dalı.
ADIVAR Abdülhak Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim,* Yükselen Matbaacılık İstanbul 1970
AHMED Atâ Bey, Tayyarzade, *Tarih-i Atâ,* I - V Şeyh Yahya Ef Matbaası ve Basıret Matbaası, Dersaadet 1291
AHMED Rasim, *Menakıb-ı İslam* I – II, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye 1325
AKGÜL Medine ve Ayşe Kızıltepe, *Uğur Derman Bibliyografyası*, İstanbul 1996, Türk Kütübhaneciler Derneği İstanbul Şubesi Yayınları 21
AKGÜNDÜZ Ahmet, *Osmanlıda Harem*, Cihan Mat. İstanbul 1995, OSAV yayını no 8.

AKSÜT Sadun, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı,* Teknoğrafik Matb. İstanbul1993, İnkılap Kitabevi.

AKYÜZ Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Çınar Ofset İstanbul 1994. Kültür Koleji Yayınları

AKYILDIZ ALİ, Sened-i İttifak'ın İlk Tam Metni *İslam Araştırmaları Dergisi,* sayı II / 209 - 222 (1998).

ALİ RIZA Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, (Yayına hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk), Çalış Ofset İstanbul 2001. Kitabevi yayını.

ALPARSLAN Ali, Mimari Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi Boğaziçi Ünv. Dergisi Vols. IV –V, (1976 – 1977)

---------- Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Başbakanlık Basımevi

Ankara 1992 Kültür Bakanlığı yayınları 1390, Türk Büyükleri Dizisi 143

ARIKAN Sema, *III. Selimin Sırkatibi Ahmed Efendi Trafından Tutulan Ruzname*, TTK Basımevi, Ankara 1993.

AYDIN Mahir, Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (28-30Haziran 1989), Edebiyat Fakültesi Basımevi İstanbul 1990

AYVERDİ Samiha, *Âbide Şahsiyetler*, MEB, İstanbul 1976, Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri no: 11

BAYAT Ali Haydar, *Hüsn-i Hat Bibliyoğrafyası*, Semih Ofset, Ankara 1990, Kültür Bakanlığı yayını

BERKES Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Basımevi Ankara 1973.

DAĞLI Yücel, ÜÇER Cumhure, *Tarih Çevirme Kılavuzu* I – V, TTK Basımevi, Ank.1997

DERMAN Uğur, *Türk Hat Sanatı. Sabancı Koleksiyonu*, Anabasım A.Ş. İstanbul 1995

---------- Uğur, Kubâ Mescidi Kütabesi *Kubealtı Akademi Mecmuası* IV / 66-70. (Ekim 1996)

---------- Uğur, Medine'de İki Osmanlı Kitabesi, *Karamağralı Armağanı* İstanbul 2002

---------- Uğur, Sultan II. Mahmud'un Hattatlığı, Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, Ed. Fak Basımevi İst 1999.

ERGUN Sadeddin Nüzhet, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, Rıza Koşkun Mat. İstanbul 1942.

İBŞİRLİ Mehmet, II. Mahmud Döneminde Vakıfların İdaresi , Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri (28-30 Haziran 1989), Ed. Fak Basımevi İstanbul 1990.

İLYAS Efendi, *Letayif-i Enderûn* (Letayif-i Vekayi-i Enderûniyye), Daru't-Tıbaaati'l- Âmire 1276

İNAL İbnülemin Mahmud Kemal, *Hoş Sada*, İş Bankası Yayını İstanbul 1958.
------- İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi İstanbul 1955.
--------İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri* I – IV, MEB Yayınevi, İstanbul 1969,
KESKİOĞLU Osman: *Bugaristan'da Müslümanlar ve İslam Eserleri* yty.
MALUMAT Mecmuası, (11.05.1311 – 21.01.1311)
LEWİS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* (Tecüme: Doç. Dr. Metin Kıratlı), TTK Basımevi Ankara 1970
MAXIM Mıhaı, *Kantemiroğlu* maddesi, DİA. Güzel Sanatlar Matb. İstanbul 2001
MEHMED Fuad Bey: *Meşk Muallimi yahut Tarihçe-i Hattâtan*, Rupen Matbaası Dersaadet 1321
MEHMED Süreyya Bey, *Sicill-i Osmanî* yahut Tezkire-i Meşâhır-i Osmaniye I-IV ,Matbaa-i Âmire (Dersaadet) 1311
MEHMED Tâhır Bey, *Osmanlı Müellifleri* I – III, Matbaa-i Amire, İstanbul 1342
MERT Özcan, *Ayan* maddesi, *DİA*. Güzel Sanatlar Matb. İstanbul 1991
ORYAYLI İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1987, Hil Yayınları
OSMANOĞLU Ayşe, *Babam Abdülhamid*, Güven Basım ve Yayınevi İstanbul (1960)
ÖZCAN Abdülkaadir, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri" *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu Armağanı*, Edebiyat Fak. Basımevi İstanbul 1991
ÖZALP M. Nazmi, *Türk Mûsikîsi Tarihi I-II*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 2000.
ÖZTUNA Yılmaz, *Türk Musikisi Ansiklopedisi* I – III, MEB. İstanbul 1969.
RAUF Yekta Bey, *Esâtiz-i Elhan* Evkaf-ı İslamiye Matb. İstanbul 1340
RADO Şevket, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaası İstanbul (1984)
SUBAŞI Hüsrev, Yeni Türkiye sayı 34 / 603 – 610, Semih Ofset Ankara 2000
SULTAN II. *Mahmud ve Reformları Semineri* 28 – 30 Haziran 1989. Edebiyat Fak.Basımevi İstanbul 1990. İstanbul Ünv. Tarih Araştırma Merkezi.
SCHİCK Irvin Cemil, *Uğur Derman 65. Yaş Armağanı*, Anabasım A.Ş. İstanbul 2000
ŞÂNİZADE Mehmed Ataullah, *Şanî-zâde Tarihi*, Süleyman Efendi Matbaası 1290.
ŞEMSEDDİN Sami, *Kamus-ı Türkî*, İkdam Matb. Dersaadet 1317.
TANPINAR Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Basımevi, İstanbul 2001

TURAN Şerafettin, II. Mahmud'un Reformlarında İtalyan Etki ve Katkısı Sultan II. Mahmud ve Reformları Seminerleri,(28-30 Haziran 1989) Ed. Fak. Bas. İstanbul 1990.

TURHAN Mümtaz, *Kültür Değişmeleri* MEB İstanbul 1969.

ULUÇAY Çağatay, *Harem II*, TTK Basımevi, Ankara 1985.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Nizam-ı Cedid Ricalinden Kadı Abdurrahman Paşa*, Belleten XXXV / 138, Nisan 1971

ÜNÜVAR Safiye, *Saray Hatıralarım*, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul 1964

ÜNVER Ahmet Süheyl, *Türk Yazı Çeşitleri ve Bazı Faideli Bilgiler*, Kemal Matbaası İstanbul 1953

WWW. yok. gov. Tr

Dizin

A

Abdullah b. Suud 17
Abdullah Ramiz 13
Abdülaziz 28
Abdülbâkî Nâsır Dede 43
Abdülfettah Bey 125
Abdülhak Molla 26, 183, 262
Abdülkaadir Dede 227
Abdülkaadir Meragî 43
Abdülkaadir Özcan 33
Abdülmecid 12, 26, 102, 112, 118, 127, 128, 130, 168, 204, 216, 243
Acemaşiran 47
Acem-buselik 176
Ahmed el-Karahisarî 116
Ahmed Han 36
Ahmed Lütfi Efendi 40, 244
Ahmed Râkım Efendi 89
Ahmet Hamdi Tanpınar, 29
Alemdar Mustafa Paşa 13, 15
Alemdar Vak'ası 15, 23
Alenko 155
Ali Mısrî 60
Ali Nutkî 174, 194, 196, 197, 199
Ali Ufkî 43
Arazbar makamı 221
Ârif Hikmet Bey 71
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye 23
Azizan b. Ömer 45

B

Bâb-ı Cedid 180
Bahaüddin Efendi 120
Bayezid Muvakkithanesi 189
Behcet Efendi 75, 109, 114, 227
Bend-i Cedid 35
Bestenigâr 201, 220
Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesi 33, 75
Beşiktaş Yahya Efendi 19
Beşir Ayvazoğlu 29
Beyt-i Haram 107
Buselik 185

C

Cafer Sadık 99
Cafer Tayyar 100
Câmi-i Nusret 90
Campo Formiyo 17
Capo D'istiria 19
celî sülüs 146
Celî sülüs 142, 145
Ceride-i Havâdis 130
Cerrahhane-i Ma'mure 25
Cevri Kalfa 12
Cezayirli Abdülkadir 28

Ç

Çağlayan Kasrı 14
Çamaşırcı Mektebi 196
Çavuş Hamamı 195
Çemşir Hâfız 115, 117

Çengelköy Kuleli Kışlası 24
Çırağan sarayı 206

D

Darbhane 24, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 103, 111, 125, 126, 127, 203, 218, 251
Darbhane-i Âmire 89, 92, 94, 95, 96, 126
Dâr-ı Şûrâ 94, 237
Dâru'l-Etıbbâ 31
Dâru'l-Hilâfe 154
Davud Paşa Kışlası 24
Dede Efendi Müzesi 204
Derviş İsmail Dede 181
Dil-âviz 174
Dil-dar 174
Dimitrius Kantemir 43
Donizetti 25, 26, 138
Dürrî-zâde Abdullah 73
Dürr-i Zişan 55, 56

E

Edirne Barış Antlaşması 27
Edirne Sulh Konferansı 52
Ekrem Hakkı Ayverdi 119
el-Hac Abdülhalim Ağa 56
el-Hac Ahmed Ağa 158
el-Hac Hasan 56, 57
el-Hac Mehmed Emin 104, 105, 190
el-Hac Murad Efendi 92
el-Hac Yusuf 96, 153
el-Hac Yusuf vakfı 154
Emin Bey-zâde Ahmet 55
Emin Bey-zâde Şakir 55
Emine Hanım 63, 159, 161, 162, 163, 194, 218
emtia gümrüğü 167, 168, 169
Enver Ziya Karal 27, 31, 40
Erzurumî Halid 116
Es'ad Efendi 21, 23, 29, 33, 40, 52, 71, 106, 107, 108, 109, 111, 123, 124, 134, 146, 147, 158, 166, 236
Es'ad Muhlis Paşa 29
Esma Sultan 26, 66, 96, 106, 107, 244
Esrar Dede 180
Eşkinci Ocağı 22
Evkaf Müfettişliği 71

F

Farabî 175, 181
Ferahnak Hanım 237

G

Gavsî Dede 178
G. D. Clayton 20
Gül Devri 203
Gül-ruh 174
Gümrük Emaneti 207

H

Hâce Abdülkadir 175
Hacı Mehmed Arif 178
Hacı Sadullah Ağa 40
Hafız İsmail Paşa 32
Hafız Mehmed Paşa 30
Hafız Mustafa (Kömürcü-zâde) 34
Hâlet Efendi 19, 23, 227, 228, 229
Halil Paşa 16, 227
Hammâmî-zâde İsmail Dede 12, 186, 195, 201, 212, 216, 219
Hamparsum Limoncuyan 43, 191, 194
hânende 42, 46, 181, 188, 226, 229
Harameyn Müfettişliği 52
Hasan Çelebi 82, 116
Hatice Saide 113
Hazine-i Hassa 103, 118, 130, 254, 255
Hazret-i Osman 99, 115
Heteriya tôn Philikon 18
Hızır İlyas Efendi 41, 108, 181, 182, 187, 201, 230, 238, 239, 240, 241, 242, 243
Hisar Makamı 174
Hoca İshak Efendi 19
Humbarahane 106
Hurşid Paşa 15, 16, 18
Hünkar İskelesi 30, 186
Hüseyin Paşa 27
Hz. Aişe 101

Hz. Âtike 101
Hz. Hüseyin 99
Hz. Süfyan 100
Hz. Ukayl 100

I

I. Fransuva 34
III. Selim 13, 14, 15, 24, 29, 32, 40, 43, 122, 197, 198, 200, 220, 227, 228, 229, 239, 252, 256
II. Osman 11
IV. Henri 34
IV. Mustafa 13, 14, 15, 55, 200

İ

İbrahim Paşa 17, 21, 22, 30, 114, 140
İbrahim Sükûtî 66
İmam-ı A'zam 162, 177
imam-ı evvel 96, 160, 243
imam-ı sânî 42
İmam Mâlik 101
İsmail Râci Farukî 39
itaat hücceti 15
İzzet Efendi (Kadıasker Mustafa) 34, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136, 137, 138, 140, 187, 188, 190, 221, 228

K

Kabakçı Mustafa 13
Kadı Abdurrahman Paşa 14, 15
Kale-i Sultaniye 16
Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa 14
Kapuağası Medresesi 120
kâr 147, 201, 202, 222
Kara Yorgi 15, 16
Kasım Paşa müderrisliği 140
kaside 141, 175
Kavalalı Mehmed Ali 17, 21, 30
Kebeci-zâde Mehmed Vasfi 35
Keçeci-zâde İzzet 23, 227, 234
Kemal Beydilli 27, 262
Kemanî 182, 187, 221, 245, 246
Keşfî Osman Efendi 51
Kumrulu Mescid 55
Kürt Abdurrahman 18

L

Letâif-i Enderun 238, 240, 241, 243, 253
Leyle-i Kadir 160
Lord Byron 20
Lord Elgin 21
Lui Philip 34
Luis Lamia Farukî 39

M

Mahmud Ağa 24, 34
Mahmud Dede 227
Mahmud Kemal İnal, İbnülemin 39, 143
Mahmudiye Kalyonu 17
Mahmudiye Marşı 26
Mahmud-u Sani 137
Ma'lumat Mecmuası 39
Matbah-ı Mevlana 197
Mavro Kordato 20
MAXİM Mihai 39
Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye 55
Medine-i Münevvere 17, 46, 70, 91, 93, 94, 98, 101, 133, 208, 211, 213
Mehmed Dede 116
Mehmed Emin Rasim 161, 162
Mehmed Fuad Bey 144
Mehmed Fuâdî 154
Mehmed Hamdullah 113
Mehmed Reşid Paşa 22
Mehmed Rifat 121, 136, 137, 138, 238, 250
Mehmed Sadık Ziver 29
Mehmed Salih Efendi 7, 115
Mehmet Hâşim Efendi 159
Mekke-i Mükerreme 17, 46, 71, 79, 98, 101, 110, 113, 123, 147, 148, 150, 152, 154, 156, 194, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 216
Mekteb-i Fünun-u Harbiye 31
Mekteb-i Maarif-i Adliye 32
Mekteb-i Ulûm-ü Edebiye 32

M. Emin Behic 13
menzilhane 31
Mesud Efendi 73
Mihal Suzzo 19
Miloş Obrenoviç 16
Missolonghi 20, 22
Moltke 27
Mora İsyanı 17, 19, 21, 22
Moralı Ali Efendi 15
M. Said Galib 13
M. Tahsin 13
Muhammed Bâkır 99
Musa Çelebi 12
Musâhib 7, 8, 43, 44, 45, 46, 47, 188, 189, 190, 194, 198, 200, 221, 222, 226, 227, 229, 230, 235, 236, 237, 257
Musa Sâfî 174
Musika-i Hümâyûn 33, 137, 138, 199
musiki-şinas 42
Mustafa Ağa b. Ömer 55
Mustafa Efendi 91, 105, 120, 159, 186, 187, 188, 189, 190, 200, 228
Mustafa Râkım 12, 22, 34, 35, 36, 59, 89, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 163
Mustafa Refik 13, 15
mutrıb 42, 204
Muzika Mektebi 25
Mükâlemât Meclisi 52
Münir Atalar 12, 214

N

nakış 98, 99, 100
nakş 182, 198, 201
Nakşıdil Valide 11
Napolyon Bonapart 13, 29
Nasuh-zâde Ali Bey 18
neyzen 42, 203, 226, 227
Neyzen 182, 187, 226, 229
Nikoğos Ağa 194
Niyazi Berkes 19, 25, 31, 32
Nizam-ı Cedid 13, 14, 15, 32, 265
Nurullah Pertev 67, 118
Nusretiye Camii 142

O

Osman Dede 43, 178, 203
Osmanlı-Rus Savaşı 13, 16, 27
Osman Üveysî 121

P

Patrik Grigoryos 19
Pehlivan İbrahim Paşa (Baba paşa) 16
Pertev Efendi (Paşa) 26
puselik 202

R

Rağıp Paşa mektebi 140
Râmi Kışlası 24, 183, 242
Rast 192, 203
Rauf Yektâ 216
Ravza-i Mutahhara 37, 91, 92, 94, 95
Rebiu'l-evvel 160
Refii Kileci 115
Reisületıbbâ 71
ruh-efzâ 204

S

Saba-pûselik 202
Saray-ı Atik 116, 156
sâzende 42, 46, 230, 231
Seğban-ı Cedid 14
Sekban-ı Cedid 14, 15, 22
semai 201
Serkis, Harputlu 191
Servet-i Fünun 20, 132, 133
Seyyid Ali Dede 177
Sıddîka Aişe 178
sikke ressamlığı 89, 141
Sikke-zen 91, 103, 105
Sultan Abdülmecid 12, 26, 102, 112, 118, 127, 243
Sultan Bayezid 88, 107, 189, 190
Sultan Selim 54, 65, 78, 147, 174, 175, 197, 242
Surp Agop Mezarlığı 192

surre 107, 208, 235
Sûz-i Dilârâ 175
Suzinak 199
Süheyl Ünver 142
Süleyman Berk 144, 145
Süleyman Çelebi 12
sülüs 22, 36, 37, 55, 56, 57, 58, 65, 72, 102, 103, 105, 115, 120, 141, 142, 143, 144, 145, 164, 166, 222, 224

Ş

Şânî-zâde Ataullah 33, 146
Şehzade Bayezid 109
Şemseddin Dede 227
Şehzade Mehmed 109
Şemseddin Sami 44
Şerife Aişe Hanım 7, 165, 166, 167, 222, 224, 225
Şerife Aişe Sıddıka 169
Şerife Nefise 173, 178
Şevkefza Makamı 220
Şevkengiz 113
Şevket Rado 59, 117
Şevk-i Tarâb 174
Şeyh Hamdullah 36, 61, 68, 141
Şirin 174, 221

T

Taa'lüm-i Sıbyan 21
Tab'hane 74
Tahaffuzhane 31
Takvimhane 127, 130
Takvim-i Vekayi' 29, 119, 190
tanbur 72, 187, 192, 220, 221, 230, 256, 258
tanbûrî 70
Tarih-i Atâ 41, 190, 227, 228
Tarih-i Cevdet 21, 40, 213
Tarikat-ı Sadiyye 113
tasvir-i hümâyûn 29
Tayyar-zâde Atâ Bey 187
Tepedelenli Ali Paşa 18, 19
Tevfikıyye Cami-i 123
Tıphane-i Amire 25
Topkapı Sarayı 13, 27, 35, 64, 94, 120, 133, 197, 239, 254
Tulumbacıbaşı Konağı 25

U

Umur-u Cihadiye 15
Uzunçarşılı 15, 206, 239

Ü

Ümmügülsüm 63, 99
Ünzile Hatun 159
Üsküdârî 229

V

Vahideddin 26
Vahid Paşa 20
Vakıf Hat Sanatları Müzesi 37
Vehhâbî 213
Viyana Kongresi 20

Y

Yahya Efendi 19, 117, 255
Yasârî-zâde Mustafa İzzet 79, 121, 122, 124, 125
yed-i vâhid 32
Yenikapı Mevlevihanesi 173, 178, 179, 196, 197, 199, 201
Yasâri-zâde Mustafa İzzet 124
Yıldırım Bayezid 12
Yılmaz Öztuna 29, 41, 109, 238
Yusuf Dede 227
Yusuf Ziya Paşa 16

Z

Zekai Dede 195, 219
Zeyneb / Âfet 56
Zeynelâbidin 99, 111, 154, 165, 243
Ziver Paşa 29